

УДК 738.1(477.44)"17/18":069.5(477-25)
DOI 10.32461/2226-3209.1.2025.327945

Цитування:

Копієвська О. Р. Твори корецької порцеляни в колекції Богдана Ханенка. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2025. № 1. С. 179–182.

Kopiiivska O. (2025). Works of Korets Porcelain in Bohdan Khanenko's Collection. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 1, 179–182 [in Ukrainian].

Копієвська Ольга Рафаїлівна,
докторка культурології, професорка,
професорка кафедри артменеджменту
та івент-технологій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0002-4537-4888>
okopievska@gmail.com

ТВОРИ КОРЕЦЬКОЇ ПОРЦЕЛЯНИ В КОЛЕКЦІЇ БОГДАНА ХАНЕНКА

Метою роботи є дослідження обігу творів корецької порцеляни XVIII–XIX ст., що зберігаються у збірці музею Ханенків, а також доповнення відомостей щодо розмаїття колекції Богдана Ханенка, яка згодом стала основою фондів музею його імені. **Методологія роботи.** У статті використано комплексний підхід, що включає історико-культурний, мистецтвознавчий та аналітичний методи дослідження. Аналіз архівних матеріалів, музейних описів і публікацій дозволив не тільки розглянути склад колекції, а й об'єктивно оцінити її повноту щодо охоплення різних часових відтинків та мистецьких проявів. Значну увагу приділено порівняльному аналізу української порцеляни з творами провідних європейських мануфактур. **Наукова новизна** публікації полягає у мистецтвознавчому аналізі двох зразків корецької порцеляни, які раніше не отримали належного висвітлення у дослідженнях науковців. Вивчення творів та супровідної документації підтверджує наявність української порцеляни в колекції Богдана Ханенка і підкреслює важливість дослідження інтеграції вітчизняного мистецтва у європейський культурний контекст. **Висновки.** Чашка та блюдце виробництва Корецької мануфактури, які зберігаються в колекції Національного музею мистецтв ім. Б. та В. Ханенків, є прикладами порцеляни, виготовленої на українських теренах, та яскравим прикладом діалогу між українською і європейською культурою протягом XVIII–XIX ст. Їхня наявність у зібранні не лише доводить всеохопний характер збірки, в якій зустрічаються твори, що належать до різних видів мистецтва, історичних періодів та є відмінними за стилістикою, але й засвідчує інтерес Богдана Ханенка до зразків вітчизняного декоративного мистецтва. Виявлення таких експонатів у збірці музею, попри численні, зумовлені перипетіями вітчизняної історії, втрати у його колекції, підкреслює важливість ретельного дослідження та популяризації мистецького надбання України як невід'ємної складової європейської культурної спадщини.

Ключові слова: українська порцеляна, Корецька мануфактура, Музей Ханенків, колекція Богдана Ханенка.

Kopiiivska Olha, Doctor of Cultural Studies, Professor, Professor at the Department of Art Management and Event Technologies, National Academy of Culture and Arts Management

Works of Korets Porcelain in Bohdan Khanenko's Collection

The purpose of the work is to study circulation the works of Korets porcelain from the 18th–19th centuries preserved in the Khanenko Museum collection, as well as to supplement information about the diversity of Bohdan Khanenko's collection, which later became the foundation of the museum's holdings named after him. **Research methodology.** The article employs a comprehensive approach that includes historical-cultural, art historical, and analytical research methods. Analysis of archival materials, museum descriptions, and publications allowed the author not only to examine the collection's composition but also to objectively evaluate its completeness in terms of covering different time periods and artistic manifestations. Considerable attention is paid to the comparative analysis of Ukrainian porcelain with works from leading European manufactories. **The scientific novelty** of the publication lies in art analysis two specimens of Korets porcelain, which previously did not receive proper attention in scholarly research. The study of the works and accompanying documentation confirms the presence of Ukrainian porcelain in Bohdan Khanenko's collection and emphasises the importance of researching the integration of domestic art into the European cultural context. **Conclusions.** The cup and saucer produced by the Korets Manufactory, preserved in the collection of the Bohdan and Varvara Khanenko National Museum of Arts, are examples of porcelain manufactured in Ukrainian territories and a vivid example of dialogue between Ukrainian and European culture during the 18th–19th centuries. Their presence in the collection not only proves the comprehensive nature of the collection, which includes works belonging to different art forms, historical periods, and varying stylistics, but also demonstrates Bohdan Khanenko's interest in examples of domestic decorative arts. The discovery of such exhibits in the museum's collection, despite numerous losses in its collection due to the vicissitudes of domestic history, emphasises the importance of thorough research and promotion of Ukraine's artistic heritage as an integral part of European cultural heritage.

Keywords: Ukrainian porcelain, Korets Manufactory, Khanenko Museum, Bohdan Khanenko's collection.

Актуальність теми дослідження. Дослідження історії та художніх особливостей української порцеляни є важливим завданням для збереження та популяризації національної культурної спадщини. Витвори з фарфору, виготовлені на Корецькій мануфактурі, які зберігаються в Музеї Ханенків, вкотре засвідчують, що українська продукція різноманітних виробництв завжди була вбудована у загальноєвропейський мистецький контекст. Обрана тема набуває особливої актуальності у зв'язку з відновленням досліджень втрат, завданих музеям радянською політикою щодо перерозподілу та вилучення експонатів з колекцій, що призвело до фрагментації національної культурної спадщини. Презентовані предмети корецької порцеляни дозволяють не лише доповнити відомості про первинну цілісність колекції Ханенків, але й доводити вагомість творів українського декоративного мистецтва у формуванні цієї приватної збірки.

Аналіз досліджень і публікацій. Найбільш значний внесок у вивчення українського фарфору зробила Ф. Петрякова, яка у 1985 р. опублікувала ґрунтовну монографію «Український художній фарфор (кінець XVIII – початок XX ст.)» [3]. Це дослідження стало першою системною працею з історії української порцеляни, охоплюючи широкий спектр її розвитку на національних теренах.

Серед українських наукових видань, присвячених корецькому фарфору, варто відзначити дослідження музейних колекцій, здійснене С. Яценко. У своїй роботі авторка детально аналізує вироби Корецької мануфактури, представлені у Музеї українського народного декоративного мистецтва [5].

Окрему увагу слід приділити роботам польських дослідниць, які розглядають український фарфор Волині у контексті польського виробництва. Дослідження Е. Ковецької *Polska porcelana* [6] та А. Шкурлат *Manufaktura porcelany i fajansu w Korcu* [8; 9] є важливими для розуміння місця вітчизняного фарфору в загальноєвропейському мистецькому просторі. У своїй праці А. Шкурлат всебічно аналізує продукцію Корецької мануфактури, висвітлюючи історію її заснування, особливості форм та розпису, порівнюючи вироби мануфактури з продукцією провідних європейських фабрик та майстерень. Дослідниця також розглядає питання колекціонування корецького фарфору, акцентуючи на його значимості в європейському контексті.

Метою роботи є дослідження та презентація двох предметів корецької порцеляни XVIII–XIX ст., що зберігаються у

збірці Музею Ханенків, а також доповнення відомостей щодо розмаїття поданих у колекції Богдана Ханенка мистецьких творів, які дають змогу говорити про вичерпну достатність презентації в ній різних історичних епох.

Наукова новизна роботи полягає у введенні до наукового обігу двох зразків корецького фарфору, які раніше не отримали належного висвітлення у дослідженнях. Вивчення цих експонатів та інших джерел підтверджує наявність української порцеляни в колекції Богдана Ханенка. Також у роботі підкреслена інтегрованість вітчизняного мистецтва у європейський культурний контекст протягом багатьох століть.

Виклад основного матеріалу. У колекції Національного музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків зберігається унікальна збірка порцеляни європейських мануфактур XVIII–XIX ст. Основний фонд налічує 825 предметів, а науково-допоміжний – 464 експонати. До складу колекції входять витвори провідних виробництв Німеччини, Франції, Австрії, Англії, Італії, а також інших країн [2].

Формування колекції розпочалося завдяки зусиллям засновників музею, Богдана та Варвари Ханенків. Архівні світлини інтер'єрів їхнього маєтку свідчать про значне місце, яке займав фарфоровий посуд і статуетки в оформленні приміщень – вони були розміщені як на меблях, так і в спеціальних шафах. Важливою особливістю зібрання є його енциклопедичний всеосяжний характер, що охоплює вироби різних періодів як європейських, так і вітчизняних мануфактур.

Останніми роками, завдяки тимчасовим виставкам музею та публікаціям кураторів, відвідувачі мали змогу ближче ознайомитися з колекцією Богдана Ханенка. Особливу увагу було приділено посуду і скульптурі Майсенського та Віденського виробництв 1720–1740-х рр., а також французькій порцеляні XVIII ст. Однак для цього дослідження важливим є той факт, що у зібранні засновника музею присутні й твори українських заводів.

Націоналізація маєтку Ханенків у 1919 р. та створення на його основі музею стали переломними подіями для історії мистецької колекції. Ключовим джерелом інформації про її склад у цей період є опис, створений Георгієм Лукомським – видатним мистецтвознавцем, художником та істориком. Після переїзду до Києва у 1919 р. Г. Лукомський взяв активну участь в організації Національного музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків. Написана ним праця, видана вже у 1920-х рр. у Парижі, стала першим детальним описом музею та представлених у ньому експонатів. Для нашого дослідження цінними стали саме

фотографії першої музейної експозиції 1919 р., опубліковані в цій книзі [7, 54].

За керівництва Г. Лукомського порцеляну було розміщено в новому порядку в «Золотому салоні» музею. Її розподілили за країнами, фабриками та епохами, що сприяло кращому розумінню історичного й мистецького значення кожного експоната. Центральне місце в експозиції займала вітрина з російською та українською порцеляною, в якій було представлено близько 50 предметів, серед яких і твори українських заводів.

Починаючи з середини 1920-х рр., радянська влада активно втручалася у формування музейних зібрань. У межах політики створення тематичних музеїв і перерозподілу культурної спадщини колекції почали розділяти за географічним принципом походження окремих предметів. Внаслідок цього значна частина експонатів з Музею Ханенків була передана до інших установ. Зокрема, кілька десятків предметів російської порцеляни було передано до Київської картинної галереї в обмін на твори європейських мануфактур, а зразки української порцеляни – до теперішнього Національного музею українського народного декоративного мистецтва [5, 24]. Подібна практика не лише суттєво зменшила кількісний склад оригінальної колекції музею, але й порушила її історико-культурну цілісність, ускладнивши можливість комплексного дослідження зібрання подружжя Ханенків.

Протягом останніх десятиліть існувала думка, що після радянських перерозподілів колекцій у зібранні музею не залишилося українських творів. Однак на виставці «Меланхолія вічних споруд» (3 жовтня – 13 грудня 2020 р.) увагу привернула чашка з блюдцем корецького виробництва, експонована поряд із творами європейських мануфактур (інв. № 156 ПК, 157 ПК) [4]. Ця пара була одним з прикладів використання пейзажних мотивів в оздобленні виробів декоративного мистецтва. Як з'ясувалося, ці два предмети є єдиними зразками української порцеляни зі збірки Богдана Ханенка, що збереглися в музейній колекції.

Чашка виконана у формі «літрон» – класичної циліндричної форми, яка була популярною в Європі у XVIII–XIX ст. Такий посуд призначався як для чаю, так і для кави. Проста форма чашки є наслідуванням севрської філіжанки – літрон (фр. tasse forme litron), що походить від старофранцузького дерев'яного кухля, який використовували для вимірювання солі, зерна та круп. Ручка чашки має характерну геометричну форму. Блюдце, що доповнює чашку, зазвичай є глибоким, з широкими піднятими догори краями.

Чашка і блюдце мають світложовте тло. На кожному предметі – круглі резерви з пейзажами, обрамлені золотими смугами. В медальйоні на чашці – зображення руїн замку – типовий мотив декору кінця XVIII – початку XIX ст. У дзеркалі блюдця – також архітектурний пейзаж із класичними колонами та мостом на тлі міських будівель. Розпис у медальйонах виконано в техніці «грисайль», що імітує гравюру, адже для них завжди використовували графічні джерела. Кожна мануфактура мала власні колекції гравюр та малюнків для копіювання. Це не було забаганкою декораторів, а радше відповідало смакам освічених і вишуканих замовників. Гравюри, відтворені на предметах з кавових та чайних сервізів, слугували не лише прикрасою, а й ставали поштовхом до інтелектуальних бесід під час чаювання.

Корецька порцелянова мануфактура є одним з найстаріших фарфорових виробництв в Україні. Вона була заснована князем Юзефом Чарторийським у 1783 р., завдяки тому, що в басейні річки Корчик було виявлено поклади високоякісних каолінових, бентонітових і пегматитових глин, що сприяло активному розвитку виробництва, незалежного від постачання важливих матеріалів.

Князь Чарторийський мав амбіції створити підприємство, яке б не поступалося європейським аналогам. Для реалізації цієї ідеї він запросив французьких майстрів Франца та Міхаеля де Мезер, які володіли значним досвідом у керамічному виробництві. Спочатку мануфактура спеціалізувалася на виготовленні фаянсу, а з 1790 р. розпочала випуск фарфорового посуду [8, 133]. Про масштаби виробництва, обсяг виготовленої продукції та попит на корецьку порцеляну свідчить той факт, що у 1800 р. тут було створено 28 985 одиниць фарфорового посуду [3, 18]. Продукція мануфактури була орієнтована як на внутрішній ринок, так і на експорт до Польщі та інших країн Європи.

На початку XIX ст. мануфактура була на вершині свого розквіту під керівництвом французького майстра Мероля, який очолював підприємство з 1804 до 1815 р. Завдяки його зусиллям корецька порцеляна досягла європейського рівня якості. Вироби відзначалися міцністю, сніжно-білим або кремовим відтінком кольору поверхні, рівномірною глазур'ю та ошатним декором, що включав натуралістичні й стилізовані рослинні орнаменти.

Однак після поділу спадщини князя Чарторийського в 1810 р. підприємство перейшло у власність його доньки Маріанни Чарторийської, яка не змогла забезпечити належний рівень підтримки та розвитку

виробництва. У 1832 р. діяльність мануфактури фактично припинилася [1, 263].

Асортимент Корецької порцелянової мануфактури вражає своєю різноманітністю, відображаючи як локальні традиції, так і вплив провідних європейських мануфактур. Виробництво було зосереджене на створенні чайних і кавових сервізів, які вирізнялися вишуканістю форм і багатством декору. Чашки з блюдцями прикрашали витонченими позолоченими орнаментами, ручним розписом у стилі рококо та класицизму. Особливу популярність мали вироби з геометричними та фітоморфними мотивами, такими як виноградна лоза або квіткові композиції.

Не менш популярними були кавові чашки, які відрізнялися розмаїттям форм. В оздобленні використовували портрети та медальйони з популярними мотивами того часу, що надавало виробам особливого шарму та віддзеркалювало вплив європейських стилів, зокрема ампіру [8, 61–75].

Окрім практичного призначення, корецька порцеляна також слугувала декоративним цілям. Чимало виробів оздоблювалися позолотою, що імітувала фактуру природних матеріалів, таких як мармур або дерево. Чашки та блюдця прикрашалися зображеннями історичних і міфологічних сцен. Кожен предмет вирізнявся неперевершеною якістю та увагою до деталей, що зробило корецьку порцеляну справжнім надбанням української та європейської культури.

Висновки. Чашка та блюдце виробництва Корецької мануфактури, які зберігаються у колекції Національного музею мистецтв імені Б. та В. Ханенків, є прикладами української порцелянової спадщини. Їхня наявність не лише нагадує про виняткову повноту зібрання Богдана Ханенка, але й доводить його інтерес до зразків вітчизняного декоративного мистецтва.

Ці твори є також яскравим прикладом активної взаємодії українського та європейського мистецтва XVIII–XIX ст. Виявлення української порцеляни в збірці музею, попри численні втрати експонатів внаслідок історичних подій, підкреслює важливість ретельного дослідження та популяризації колекцій, адже подібні предмети не лише розкривають історію національного виробництва, але й засвідчують, що мистецтво України є невід'ємною складовою європейської культурної спадщини.

Література

1. Вітренко В. І. Створення виробництва «білого золота» на Волині в кінці XVIII – на початку XX століття. *Історія музейництва, пам'яткоохоронної справи, краєзнавства і туризму в Острозі та на Волині* / упоряд. М. П. Манько. 2009. Вип. 2. Острог. С. 259–263.
2. Кравченко Л. В. Формування колекції французької порцеляни у Національному музеї

мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків: аналіз архіву. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2023. № 3. С. 154–159.

3. Петрякова Ф. С. Украинский художественный фарфор (конец XVIII – начало XX ст.). Київ : Наукова думка, 1985. С. 224.

4. Шостак О. Меланхолия вічних споруд. До 300-річчя від дня народження Піранезі. Львів : Мульти Арт, 2020. С. 48.

5. Яценко С. Корецький фарфор у колекції Музею українського народного декоративного мистецтва. *Музейні колекції: історія, дослідження, атрибуція* : зб. наук. праць. Київ, 2010. С. 24–31.

6. Kowicka E., Losiowie M. i J. & Winogradow L. Polska porcelana. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich Wydawnictwo, 1983. P. 220.

7. Loukomski G. Description du Musée fondé par B. & W. Khanenko a Kiev, 1880–1920. Paris, 1921. P. 91.

8. Szkurlat A. Manufaktura porcelany w Korcu – stan badań oraz jej związki z porcelaną europejską. *Kronika Zamkowa*. 2006. № ½ (51/52). P. 131–147.

9. Szkurlat A. The Porcelain and Faience Manufactory in Korzec (Couverture rigide). Warszawa : Arx Regia, 2011. P. 360.

References

1. Vitrenko, V. I. (2009). Establishment of WHITE GOLD PRODUCTION in Volyn at the End of the 18th – Beginning of the 20th Century. History of Museology, Monument Protection, Local History and Tourism in Ostroh and Volyn, 2, 259–263 [in Ukrainian].
2. Kravchenko, L. V. (2023). Formation of the Collection of French Porcelain in the Bohdan and Varvara Khanenko National Museum of Arts: Analysis of Archives. Herald of the National Academy of Culture and Arts Management, 3, 154–159 [in Ukrainian].
3. Petriakova, F. S. (1985). Ukrainian Artistic Porcelain (Late 18th – Early 20th Century). Kyiv [in Russian].
4. Shostak, O. (2020). Melancholy of Eternal Structures. On the 300th Anniversary of Piranesi's Birth. Lviv [in Ukrainian].
5. Jatsenko, S. (2010). Korets Porcelain in the Collection of the Museum of Ukrainian Folk Decorative Art. Museum Collections: History, Research, Attribution. Kyiv, 24–31 [in Ukrainian].
6. Kowicka, E., Losiowie, M. and J., & Winogradow, L. (1983). Polish Porcelain. Wrocław; Warszawa [in Polish].
7. Loukomski, G. (1921). Description of the Museum Founded by B. & W. Khanenko in Kyiv, 1880–1920. Paris [in French].
8. Szkurlat, A. (2006). Porcelain Manufacture in Korets – Research Status and Its Connections with European Porcelain. Kronika Zamkowa, ½ (51/52), 131–147 [in Polish].
9. Szkurlat, A. (2011). The Porcelain and Faience Manufactory in Korzec (Couverture rigide). Warsaw [in English].

*Стаття надійшла до редакції 09.01.2025
Отримано після доопрацювання 12.02.2025
Прийнято до друку 19.02.2025*